

PÅ UTSTEIN OM KIRKENS TAPTE HUKOMMELSE

Det kan vel være lurt å presisere sånn til å begynne med at dette innlegget handler om hva som er gått tapt - og ikke om alt det som fungerer og alt det gode som gjøres i Den norske kirke.

Bakteppet er altså Den norske kirke, fordi lenge vil kristendommens fremtid i vårt land være så avhengig av hva som skjer i denne kirken.

I den kritiske situasjonen vi er på vei inn i, er det særlig tre steder i Den norske kirke som kan komme til å spille en avgjørende rolle.

Dette er katedralene, klostrene og retrettstedene - men da må katedralene bli mer enn menighetskirker, klostrene bedre fokusert på å formidle arven de forvalter, og retrettstedene åpne også for nye programinnslag.

*

En analyse som Kirkerådet nokså nylig har fått utarbeidet identifiserer 33 risikoområder.

Jeg mener at det vesentlige i dag knapt er tallene som peker nedover - for mer oppsiktsvekkende er den rådvillheten som ledsager denne nedgangen.

Krise er et spennende ord: På gresk kunne verbet opprinnelig bety så ulike ting som å forklare og foretrekke substantivet dekket analyse og avgjørelse.

En krise er ennå ikke et sammenbrudd. Det er et begrep som peker på muligheter - og dem er det mange av i Den norske kirke som så langt på vei har mistet sin hukommelse.

For kirken møter langt på vei utfordringene uten arven den er satt til å forvalte. Den lar for ofte omgivelsene sette dagsorden og hverdagen og forenkling prege troens liv.

Hensikten med reformer er ikke at antall tilhengere vil øke,

men at at tilegnelsen kan gå dypere,
gleden og alvorret bli større -
og troen får flere uttrykksmåter,

Respekt kommer av et latinsk ord for å se bakover.
Å fokusere på kirkens brede tradisjon som er tatt fra oss,
er ikke uttrykk for en romantisk interesse for fortiden -
det er nødvendig fordi så mye
som er skrifttro og sunt er i fred med å forsvinne.

*

I dag har de økumeniske samtale
gitt oss et nytt grunnlag å nærme oss kirkens brede tradisjon.

Den lutherske reformasjonen fokuserte på
menneskets rettferdiggjørelse,
men selv om den ikke sa det tydelig nok på reformasjonstiden,
har den katolske kirke alltid ment at
mennesket frelses av Guds nåde alene.

To eksempler får holde:
I sin lille reisehåndbok *Enchiridion*
- der Augustin bare tok med det viktigste – sa han:
«Mennesket bli ikke frelst av gode gjerninger,
heller ikke av det de fritt bestemmer med sin egen vilje,
men av Guds nåde gjennom tro.»

Sankt Bernard betydde mye for
Luthers reformatoriske gjennombrudd,
og det er funnet rundt fem hundre sitater og henspillinger
på Bernard i Luthers skrifter.

I en vakker bok *Om å elske Gud*
skriver Bernard hvordan vi
«fremfor alt bør tro at vi ikke kan motta tilgivelse for våre synder
på annen måte enn av guds nåde,
og dernest at vi ikke kan gjøre noen god gjerning
uten å søke tilflukt til den samme nåde,
og til slutt at vi ikke kan gjøre oss fortjent til det evige liv
gjennom noen god gjerning,
om ikke Gud gir oss det gratis.»

Dette er er det mange eksempler på i kirkens brede tradisjon,
og derfor var det ikke egentlig forbausende at
Vatikanet og Det lutherske verdensforbund
kunne undertegne en *Felles erklæring* i 1999.

Der ble det slått fast at om rettferdiggjørelsen kan katolikker og lutheranere uttrykke seg likt: Om dette som reformasjonen selv sa at alt sto og falt med sier denne felles erklæringen om rettferdiggjørelsen: «Den er et uunnværlig kriterium som bestandig tjener til å orientere all lære og praksis i våre kirker til Kristus.»

Avtalen uttrykte ønske om at «Denne felles forståelse av de grunnleggende sannheter i læren om rettferdiggjørelse må få innflytelse på kirkens liv og lære.» Det kan vel ikke bety annet enn at vi fortrøstningsfullt kan gå til kirkens lange tradisjon for å lete etter det vi har glemt.

Luthers anliggende konfronterte en samtid som ville tro, og han var i utgangspunktet kritisk, for det var virkelig nødvendig å rense og redusere. Vi nærmer oss raskt situasjonen til oldtidens kristne. Når det i dag er behov for å konsolidere og bygge, går vi ofte forgjeves til reformatorene: Det er ikke lett å bygge med brekkjern.

*

Det er ikke vanskelig å se at vi har glemt ganske mye av det tradisjonen har betrodd oss. I tillegg kan det være lenge mellom hver gang tydelige lutherske føringer dukker opp. Sammen har dette etterlatt et slags vakuum som altså ikke minst fylles med ganske hverdagslige ting.

Det er noe med at hverdagen har blitt både middel og mål: Det er nærliggende å se dette i forlengelsen av det vi kan kalle folkekirketanken: Det er naturligvis uangripelig at mennesker skal føle seg velkommen og akseptert. Utfordringen er at det så ofte stanser der. For å si det litt tabloid: Kom som du er – og bli som du er.

Det er lite utfordrende ved Den norske kirke. Ideen om en allmenn kirke blir en kirke som er tilpasset alle - men trosbekjennelsen sier jo både at kirken er både allmenn og hellig.

*

Jeg vil gjerne dvele ved dette begrepet 'hellig':

Det er ikke slik at 'hellig' bare gled ut av luthersk hukommelse, det lå et program bak hos reformatorene.

Da en teologiprofessor for noen år siden skulle gi en populær fremstilling i serien Vestens tenkere av Luthers teologi,

tok han utgangspunkt i hvordan Luther insisterte på at

«Det hellige kun er å finne ett sted:

i den muntlige forkynnelsen av Guds ord

som mottas i tro ...

Alt det andre: de hellige bygningene, de hellige stedene,

de hellige tidene, de hellige embetene er menneskers verk.»

I luthersk sammenheng la denne innfallsvinkelen grunnlaget for å tenke at det ikke er noe hellig ved i eller i kirkebygget når det ikke feires gudstjeneste der.

Det hellige ble en vanskelig kategori, og det går en linje fra reformasjonens tenkning til dagens norske kirke.

De som kommer inn oppfører seg som i andre lokaler, musikere setter seg til med aviser og appelsiner.

Vi andre er ikke så mye bedre -

før en gudstjeneste snakkes det høylytt og om ganske andre ting.

*

De nokså nakne kirkerommene mange steder minner atskillig om lokaler - og når det dreier seg om gudstjeneste og rommet den feires i, er det nærliggende å si noe også om symboler.

Vi kommer jo ikke unna at Luther hadde en velutviklet tillit til ord - og det lutherske konseptet med rettferdiggjørelse er en type juridisk termonologi som lettest formidle med ord. Men kristendom og religion er atskillig mer enn rettferdiggjørelse.

I de lutherske grunnlagsdokumentene blir denne rettferdiggjørelsen defnert som evangelium. Det er jo ikke tvil om at med 1500tallets gjerningsfromhet var dette et godt budskap – et evangelium.

Men bruken av begrepet stemmer dårlig
 med hvordan Jesus brukte det -
 for ham er evangeliet budskapet om at Guds rike er kommet nær
 med alt det innebærer.

I dag ser vi tydeligere enn Luther at
 tro vekkes og næres på mange måter -
 han avviste blant annet at
 «utsmykninger, sanger, bønner, orgler, lys
 og hele denne ytre prakten av synlige ting ...
 Ikke noe annet skal vi stille frem for oss
 enn selve Kristi ord ... for i dette ordet,
 og overhodet ikke i noe annet er det
 messens kraft, egenart og hele dens grunnlag er å finne.»

Men når en grunnbetydning av ordet «religio» er å binde sammen,
 kan symboler ha en nøkkelrolle i å
 knytte det hverdagslige til det opphøyde.

Hos Karen Blixen er det ofte digresjonene som fascinerer -
 og en av hennes skikkelser sier:
 «Gud hjelpe os alle!
 Symboler er betydningsfulle og farlige ting.
 Jeg har kanskje selv ubekymret tatt alt for lett på et mektig symbol.»

Der tegn peker på og informerer,
 er symboler uttrykk for et nærvær
 og et vesensfellesskap med det de symboliserer.
 Derfor er det upresist å si at symboler representerer -
 for de er uttrykk for at noe virkelig er nærværende.
 De bringer mysteriet nær når
 begreper og betegnelser kommer til kort.
 Deres oppgave er å vekke og bevare,
 og de er ofte komplekse og polyfone.

De er ikke en erstatning for noe, de er noe selv.
 De ligner ikke nødvendigvis på det nærværet
 de er uttrykk for:
 Tradisjonen har sett alteret både som Kristi krybbe og grav,
 men særlig som et Kristussymbol.

Heller ikke korset er et tegn, det er et symbol -
 I kirkens tradisjon har de signet seg med korset.
 I *Den lille katekisme* der Luther bare tok med det viktigste,
 anbefaler han at troende tegner seg med kors -
 og når skikken er blitt borte,
 er det et av mange eksempler på at

vi er blitt mer lutherske enn reformatoren selv.

Vi bruker korstegnet for å stå under dets innflytelse og beskyttelse.
Slik en skystøtte gikk foran Guds folk på
vandringen fra det lovede land,
skal korset være vår veiviser.

Den norske kirke er ikke helt fremmed for symboler:
Vi mener eucharistiens brød og vin
virkelig *er* Herrens legeme og blod.
Ritualet understreker at dåpsvannet *er* en nådens kilde.

Dåpsvann og nattverdelementer blir tatt i bruk
med Guds ord og bønn,
men så snart gudstjenesten er over,
går dåpsvannet til det kommunale avløpssystemet,
og det som er igjen av nattverdrødet
legges i et skap med så mange andre ting.

Det virker nesten som mennesker kan håndtere
det hellige som de finner for godt.

Symboler nøder oss inn i et landskap fylt med mening,
og vil at vi skal utfolde oss der med glede.
Det er noe lidenskapelig ved symboler,
for de lar virkeligheten komme konsentrert til uttrykk.
Derfor har tro en forkjærlighet for symboler.
De lar det hellige komme nær -
og Michelangelo sa at
sent elsker hjertet det øyet ikke ser -
men det er lite henrykkelse i norske kirkerom.

*

Den norske kirke er i ferd med å satse bredt på kultur,
og det er mye bra å si om det som planlegges.
Men det lover ikke godt at svært mye av det
skal utfolde seg jo kirkerommene,
for det ikke blir lett å holde fast på at dette er et rom
der det hellige er til stede,
når forsterkere og lyskastere skal støtte opp
om forestillinger av så mange slag.

Senest i forrige uke minnet Vårt Land om
hvordan nettopp kultur er et satsingsområde
for Kirkerådet fremover.

Vi glemmer lett at Den norske kirkes ritual for *Vigsling av kirker* sier at de «helliges med Guds ord og bønn» og:
«Fra da av er de reservert for bruk i menighetens liturgiske liv.»
Slik er det jo ikke – og bildet er litt annerledes i vårt naboland.

Det svenske ritualet for vigsling av kirker sier:
«Må den (altså kirken) tjene forsamlingen
som et sted for tilbedelse og andakt,
som et rom for gudstjeneste og forkynnelse
og som et himmelrikets tegn under pilegrimsvandringen
mot det himmelske Jerusalem.»

For å bli i det svenske, sa erkebiskop Brilioth en gang at
«Oppdagelsen av det hellige er menneskets fortrinnsrett
og det som skiller det fra alle andre skapte vesen.»

*

Vi har også langt på vei glemt rollen til det vakre.
Tradisjonen har ment at det vakre, og det sanne, og det gode
er sider av samme sak -
og at de kan lede til hverandre.
Det var derfor Dostojevski sa at
om grenene til det gode og det sanne skjæres av,
vil det vakre kunne redde verden.

I vår kultur har ikke minst bildekunstnere og diktere
hegnet om og stolt på kraften i det skjønne,
men i dag er det annerledes:
Bildekunsten er ofte nonfigurativ
og poesi og prosa arbeider ofte uten å ville være vakre.

Samtidskulturen undertrykker eller erstatter
ofte det vakre med det relevante og oppsiktsvekkende.
Men skjønnheten i liturgien tilhører dens vesen,
og hjelper oss til å overkomme vår manglende evne
til å begjære og gi seg hen.

*

Det går an å se den manglende sans for estetikk
i sammenheng med det lutherske menneskesyn -
som har vært atskillig mer negativt
enn det i kirkens brede tradisjon.

Det er et tema som i dag ikke lenger
står på dagsordenen i Den norske kirke,

men det har preget mye luthersk fromhetsliv -
 og ikke minst lagt grunnlaget for en forkynnelse
 som har vært nokså gjentatt og pågående
 for å få ødelagte mennesker til å innse sin situasjon.
 I kirkens brede tradisjon snakkes det
 annerledes om menneskene og til menneskene.

Det var om menneskesynet Luther røk uklar
 med Erasmus av Rotterdam i det som ble
 et av de helt store oppgjør i europeisk kulturhistorie.
 Luther sa at Erasmus var det eneste som
 egentlig hadde sett poenget - som altså var antropologien.
 - og ikke kom trekkende med avlaten, paven og alt det andre.

Om sitt syn skrev Luther et – nesten uleselig -
 tobindsverk *Om den trellbundne vilje*.
 Han sa at av alt det han hadde skrevet –
 og det er over seksti solide bind i Weimarutgaven -
 så var det *Den lille katekisme* og boken *Om den trellbundne vilje*
 han helst ville bli husket for.

At mennesket er tvunget til å velge det onde
 var et vesentlig poeng for ham.

Så sent som i forrige generasjon sa en mye brukt lærebok at
 «I religiøsiteten finner min søken og min livstørst
 sitt absolutte og endegyldige uttrykk»
 men det i kristendommen er slik at
 «Mennesket ikke finner troen i forlengelsen
 av sine 'naturlige' ønskemål og interesser.»
 Eller med en nyere lærebok
 «Syndefallet bevirker at mennesket blir Guds *fiende*»,
 slik at vi «møter hans ord og løftermed mistro og fiendskap».
 Ordene er Per Lønnings.

I dag er dette knapt et tema -
 men det preget lenge mye av fromhetslivet,
 og da det ble borte for ikke så mye mer enn en generasjon siden,
 etterlot det et tomrom.
 For å fylle det trenger vi en besinnelse på
 tradisjonens atkillig mer optimistiske menneskesyn.

Andre kirkesamfunn i kirkens brede tradisjon
 snakker ubesvært om menneskets
 naturlige draging mot mysteriet,
 og om hvordan ursynden er at mennesket har sluttet å lengte.

Vi er mer i slekt med antikkens Augustin,
enn reformasjonens Luther som søkte en nådig Gud.

*

I kirkens tradisjon har utsmykning og symboler
skullet appellere til menneskene -
de skulle la seg lede og henrykke.
Men i moderne kirkerom er symbolbruk og utsmykning ofte sparsom -
har dere lagt merke til hvor lite korset ved eller over alteret
er blitt i mange moderne kirker
- som for eksempel i den vakre Søm kirke.
Kristusskikkelsen kan være nesten androgyn -
som i Altas ishavskirke,
eller være erstattet av en engel - som i Slettebakken.

Når det er sagt, er det påfallende hvordan kirken
så langt på vei har overlatt englene til nyreligiøsitet.
Vi dveler ofte ved tanken om at det bare er én mellommann
mellom Gud og mennesker – nemlig Kristus.
Dette sier Paulus i sitt første brev til Timoteus,
men i dette brevet omtaler han også engler -
og det gjør han i nesten alle sine brev.

Bibelen er jo boken om verdens historie fra begynnelse til slutt -
og i Skriften virker det som englene er særlig aktive
når frelseshistorien går inn i en ny fase -
er det dette som skjer i dag?

Den norske kirke forsøker nå å innføre to nye merkedager i kirkeåret:
Det er ikke forbausende at dette er
Kyndelsmesse etter jul -
som er en dag for lysmesser, selv om det opprinnelig var en Mariadag.
Og så er det Mikkelsmess -
som jo ikke er knyttet til en helgen,
og som derfor er ganske ufarlig.

Reformasjonen kuttet mye,
men om «Michaels eller alle engles dag»
slo Kirkeordinansen - som regulerte blant annet
menighetslivet hos oss etter reformasjonen -
fast at «Hele dagen igjennom,
saavel om morgenen som etter frokost
[og altså både om formiddagen og ettermiddagen]
skal der prædikes om englene,
at alle maa skiønne hvor meget godt vi faar ved deris tjeneste
og hvorfor vi alltid bør sige Gud tak.»

Mange forveksler englene med
 barneværelsens og glansbildenes bevingede vesener.
 Bibelens engler har vært vitner til hele verdens historie,
 men de mangler øyne.
 De har ikke ører, men har til alle tider
 lyttet til menneskenes bønner.
 De her ikke hender, men har om og om igjen grepet inn.
 Det står heller ingen ting i Skriften om at de har vinger -
 det har ikke ligget fjær i rennestenen i Nasaret
 etter engelens besøk hos Maria -
 englene er mer troverdige enn som så.

*

I bibelsk sammenheng er den uskapte Gud hellig.
 En av de store utfordringene i Den norske kirke
 er at så mye av gudsbegrepet er uthulet:
 Som idéhistoriker har jeg vært opptatt av
 hvordan dette har kunnet skje -
 at kirken så ofte har gjort Gud liksom begripelig og forutsigelig.

Det hellige beskytter oss mot å tenke for menneskelig om Gud.
 Kirkefedrene understreket at en Gud som begripes
 ikke er en Gud.
 I Skriften søker menneskene tillitsfullt sin skaper,
 samtidig som hellighet er en
 rystende erfaring av guddommelig nærvær.

Den gamle klokkerbønnen som ble lest
 ved innledningen til høymessene
 knyttet begrepet hellig også til det vi kaller
 kristenmenneskets etikk og moral:
 Bønnen understreket idealet om et «hellig liv og levnet».
 Mange steder er denne bønnen på vei inn igjen,
 men prøveordningen som foreligger så langt
 oppfordrer menigheten til å sørge over sine synder -
 og altså uten at synd er knyttet til hellighetsbegrepet.

- og de andre inngangsbønnene har gjennomgående
 fjernet forestillinger om synd.

Det sies lite om synd -
 og det er også symptomatisk at
 syndsbekjennelsen som tradisjonen lenge
 har plassert først i messen nå så ofte er flyttet
 - om den i det hele tatt er med -

begrunnet med at den får folk til å føle seg
vurdert og lite velkommen.

Idéhistorisk sett er dette ganske påfallende -
for med den lutherske konsentrasjonen om rettferdiggjørelse
kunne man ventet at det nettopp ble fokusert på synd.
Når det ikke skjer lenger,
er det ikke så vanskelig å anta at det er omgivelsene og hverdagen
som setter dagsorden.

Det kan nok også forklares med at Den norske kirke i perioder
har lagt for ensidig vekt på moral og synd,
og det er naturligvis uangripelig at man nå forsøker
å komme mennesker i møte,
men det skjer noe skjebnesvangert når budskapet
så ofte reduseres til aksept og inkludering, varme og kjærlighet.

Det er noe med at brodden lett blir borte -
det er neppe tvil om at i Jesu budskap var
det et radikalt element som er blitt borte -
kirken skulle være lys og salt,
og altså med Bergprekenen er ett tydelig eksempel.

Idealet er nok ofte:
Kom som du er – og når kirken skal favne alle,
er fortsettelsen liksom underforstått – og bli som du er.

*

Kirken har langt på vei glemt mange av
måtene tro kan komme til uttrykk på -
det gjelder også faste.

Få husker hva Luther sier i *Den lille katekisme* -
der han altså konsenterer seg om det alle bør huske:

Her skrisver han at før nattverden «er å faste og berede seg vel
en vakker ytre skikk».

I *Apologien for Augustana* står det
«Gud påbyr sann bønn, sanne almisser og sann faste -
ikke for å temme legemet,
men for at Gud skal bli æret ved denne gjerning.»

Det har bare delvis med mat å gjøre.

Sankt Bernard skriver:

«La øret faste fra sin trang til å høre på historier og rykter
som har lite å gjøre med frelse.

La tungen faste fra nedsettende bemerkninger,
la hånden faste fra unødvendige handlinger.»

Det sies ikke mye om faste,
men en av dem som har gjort det tydeligst er Ole Hallesby.
Han peker på at det hebraiske ordet for faste
betyr at mennesket ydmykt bøyer seg under Gud,
for å stå helt til disposisjon.
Når Hallesby også i denne sammenhengen
ligger så nær kirkefedrene,
er det fordi både de og han bygger så systematisk på Skriften.

Det er noe med at når noe er vesentlig,
vil andre ting lett og litt etter litt forsvinne ut av synsfeltet -
og mye av det valgfrie er falt bort i tidens løp.

Confessio Augustana sier at «Om kirkeskikkene lærer de at
man bør holde på de skikker som
man kan holde på uten synd,
og som tjener til ro og god orden i kirken.»
Apologien til Augustana fortsetter med at
slike skikker «hjelper til oppdragelse av folket ...
og vi mener at vi også rettmessig kan beholde
overleveringene av samme grunn.»

*

Blant de ting som Luther la vekt på,
men som er blitt blitt borte,
er det også nærliggende å se på
hvordan kirkens brede tradisjon har
lagt vekt på i skriftemålet som forsoningens sakrament.

I utgangspunktet var den lutherske tradisjon
ikke fremmed for skriftemålet -
Lenge holdt man fast på det Luther sier
i Den lille katekisme om hvordan det er en vakker skikk å skrifte
før man mottar alterets sakrament.

Det skjedde imidlertid ganske snart som et allment
og altså felles og rituellet skriftemål,
og i mange norske kirker ble det bygget
egne rom med alterring for dette formålet.

Dette kollektive skriftemålet har i vår tid
nesten blitt helt borte.

Jeg ønsker ikke skriftemålet i denne form tilbake -
også fordi det så nær har vært knyttet til nattverden.

*

Dette med dagens manglende oppmerksomhet omkring synd
er også merkbart på et annet felt:

Jeg tenker på pilegrimsvandringene som har fått
en nokså uventet og stor oppmerksomhet.

Når så mye av ansvaret er lagt på
Miljøverndepartementet og kommunale instanser
var det forutsigelig at så mye av innholdet ble konsentrert
om opplevelser av natur og kultur og personlig utvikling.

Jeg vet jo godt at for eksempel Stavanger bispedømme
har vært opptatt av en kystpilegrimsled,
og at pilegrimsprester og mange andre
gjør en uvurderlig jobb for å bringe inn andre elementer:
Det vet dere mye om på Utstein pilegrimsgård.

Vi skal ikke idyllisere middelalderens pilegrimer -
mange gikk nok for turens og opplevelsens skyld.
Men idealet som ble holdt frem knyttet ikke minst
valfarter og pilegrimsvandringene til
soning, og til sykdom og helbredelse -
der helgeners forbønn sto sentralt.

*

La oss se litt mer på de hellige menn og kvinner.

En helgen er en slags ikon som gjør Guds nærvær anskuelig -
de avspeiler Kristus på hver sin måte
og viser at det i hver tid og hvert miljø er mulig
å leve i Kristi etterfølgelse.

Ingen kan gjøre seg selv til helgen:
Augustin sa at når Gud kroner helgenene,
er det sine egne fortjenester han kroner.
Derfor sa Luther at helgenene har vi fått
«som speil på den guddommelige nåde og barmhjertighet».

Da forholdene i vår kirke ble ordnet etter reformasjonen,
ble det fastlagt at «Allehelgensdag skal der predikes
om den rette kristne tro som Guds helgener hadde».

Hos oss er jo Allehelgensdag blitt Alle dødes dag,
men ikke alle døde var helgener.

Forsvarsskriftet for Den augsburgske bekjennelse sier at
vi skal ære helgenene ved å takke Gud for dem,
ved å la dem styrke vår tro,
og ved å etterligne dem.
Og så tilføyes det ikke alle husker at
reformasjonen også kunne si:
«Vi medgir også at de hellige i himmelen
ber for den universelle kirke -
slik de også ba for den mens de levde.»

Også i Den norske kirke går vi der
hellige menn og kvinner har vandret før oss -
veiledet av deres eksempel, styrket av deres tro,
og omsluttet av deres forbønn.

*

Maria er jo den fremste av de hellige:
Hun kommer ikke ofte til orde i evangeliene,
men hun er til stede hver gang det skjer noe avgjørende i Jesu liv -
og spiller en aktiv rolle,
først og fremst i den begivenheten som særlig
skiller kristendommen fra andre religioner -
at Gud ble menneske.

Maria har alltid vært æret av de troende,
men i middelalderen fikk hun
større oppmerksomhet enn tidligere.
Ikke lite av dette kan tilskrives sankt Bernard som sa:
«Når dere følger henne, blir dere ikke fortvilet,
når dere tenker på henne, går dere ikke vill ...
Takket være henne, når dere frem.»

Men han understreket det som alltid har vært tradisjonene lære:
Vi går ved Maria til Kristus.

Også i Norge kalte kirkeklokker tre ganger hver dag
til bønner som med engelens første
ord til Maria ble kalt Angelus.
Når høymesser i Den norske kirke avsluttes
med 3 x 3 slag er det en rest av denne angelusringingen.

Ikke alle vet at da reformasjonen tok av for alvor,
og Luther måtte bringes i sikkerhet på Wartburg,

da skrev han en utførlig kommentar til Marias lovsang i Det nye testamente.

Der understreket han at «lovsangen hennes er preget av så syor kraft og oppriktighet, at alle hjerter bør lovsynge Gud som henne, og i sitt indre tenke og si 'Velsignede jomfru Maria'.»
Luther sa: «Vi kan aldri ære henne nok.»

Hun var den første som sa ja, og hun ble et forbilde i tro og et bilde på kirken.
Det Skriften sier om Maria skulle vi kunne si oftere om kirken:
Den hellige ånd tok bolig i henne,
og kirken skulle være et åndens samfunn.
Hun bar på Kristus for verdens skyld,
og kirken er kalt til å bære sin Herre frem for verden.

Fremfor alt minner hun om ydmykhetens betydning.
Hun sier ikke mye stilt overfor mysteriet -
Jacob Weidemann sa en gang til meg at
når man bruker mange ord,
slik det ikke sjelden skjer i kirken,
da går man på et vis med støvler på -
og ikke barbent og ydmykt som Maria.

*

Kirken fant stoff som peker mot Maria allerede i Det gamle testamente -
for tradisjonen har på en annen måte enn vi er blitt vant til understreket at hele Bibelen er én bok.
Den bibelske åpenbaringen er dypt rotfestet i historien -
der Guds plan kommer progressivt til uttrykk -
den realiseres gjennom etapper som følger på hverandre,
og tross menneskelig motstand.
Gud utvalgte et folk og oppdro
og underviste det tålmodig.

I forlengelsen er det jo derfor vi må problematisere den lutherske motsetningen mellom Skrift og tradisjon:
Skriften er jo blitt til nettopp gjennom tradisjonens vedvarende arbeid.

Nå leser vi jo gammeltestamentlige tekster i høymessene, men vi bruker dem forholdsvis sjelden oppbyggelig.

Augustin sier at Det nye testamente er skjult i Det gamle og Det gamle blir avslørt i Det nye».
 Hugo av St. Victor sier at hele Skriften er én bok ...
 for all hellig skrift snakker om Kristus og fullendes i Kristus.
 På samme måte skulle all tenkning om liturgi være
 Kristussentrert og endetidsorientert.

Frelshistorien starter med en skapelseshandling.
 I gudstjenesten skjer det en nyskapelse,
 for skapelse og liturgi har samme målsetting.
 På norsk er det ikke uten grunn en sammenheng
 mellom helbrede, hel og hellig.

Én side ved helbredelse er at normalordningen gjeninnføres,
 og det helbredede kan fungere slik
 det var meningen fra begynnelsen av -
 og som en foregripelse av den kommende verden.

Vi glemmer lett at både frelshistorien og liturgien
 har et endetidsperspektiv,
 når Bibelen lar denne verdens historie slutte
 med lovprisningen i den himmelske gudstjeneste.
 Nyskapelsen starter med de troende,
 for gjennom sakramentene blir de likedannet og ett med ham:
 Vi feirer ikke bare for å leve av, men for å bli Kristi legeme.

*

Dette blir også tydelig når vi ser på det
 som på norsk med en litt teknisk betegnelse kalles nattverden.
 Vi skal si mer om nattverden i morgen -
 og i dag særlig se på hvordan nattverdforståelsen
 i Den norske kirke i så stor grad er knyttet til den enkelte.

Mye er endret de siste årene i forståelsen av nattverden.
 Men fremdeles ligger mye av vekten på den enkelte -
 men det er jo ikke vår tro vi forkynner,
 men Kristi død og oppstandelse til han kommer tilbake.
 Kirkens brede tradisjon har understreket
 at nattverd feires til hele verdens frelse,
 og med Paulus i bakhodet vil det si hele skaperverket.

Tanken om et messeoffer ble et av de helt store temaene
 da skillet mellom Europas kirkesamfunn oppsto.
 I dag understreker lutherske kommentarer gjennomgående at
 formuleringene i 1500-tallets lutherske polemikk
 ikke lenger er gangbare.

De katolsk-lutherske samtalene i USA
 ha knyttet til tanken om å re-presentere:
 I eucharistien dreier det seg ikke om en
 gjentagelse av Kristi offer,
 men derimot om en re-presentasjon av det som en gang skjedde.
 Det dreier seg om å gjøre Kristi offer nærværende.

Men med vekten på rettferdiggjørelse,
 ble det individuelle ved gudstjenesten nærmest uunngåelig.
 Vi har glemt at liturgien er kristologisk
 fordi Kristus er både objekt og subjekt:

Grunnlaget er det bibelske bildet av kirken som Kristi kropp.
 I forståelsen av kirkens vesen,
 har lutheranere ikke sjelden lagt vekt på
 den enkelte troende – i forlengelsen av Confessio Augustanas
 formuleringer i paragraf VIII om at
 «kirken er forsamlingen av de hellige og sant troende»,
 men åtte ganger – og i alle de store brevene,
 med unntak for 2. Korintierbrev og Galaterbrevet,
 minner Det nye testamente om at de troende er
 lemmer på «Kristi kropp».

Kristus er ikke bare til stede som objekt for liturgen,
 han handler selv gjennom den:
 Inkarnasjonen er slik sett ikke tilbakelagt.
 Augustin sier: «La oss glede oss og takke
 for at vi ikke bare er blitt kristne, men Kristus selv.»
 Vi feirer i, ved og med ham.

Det er altså ikke bare en samling individer som utgjør kirken.

*

En fellesnevner bak mye av det vi har vært innom
 er hvordan når noe er vesentlig -
 slik vi for eksempel i Lutheråret stadig
 er blitt minnet om at nåden er -
 så faller andre ting lett utenfor synsfeltet etter som tiden går.

Vi ser dette også i forbindelse med
 grunnholdningen til mange ting i kirkelivet hos oss:
 Når det i en menighet blir spørsmål om reformer,
 blir spørsmålet ofte: Må vi det?
 Og når et hovedpoeng er Guds nåde,
 blir svaret med en viss nødvendighet at det må vi ikke.

Et påfallende trekk ved mye teologi hos oss har vært en tydelig tendens til forenkling. Det ligger ganske dypt i luthersk trosliv at troens grunnleggende sannheter er enkle. Tradisjonen understreker at disse sannhetene så ofte har paradoksal karakter.

Forenklingen av budskapet kan også illustreres ved de mange 'familiegudstjenester' og 'gudstjenester for små og store' - Det er mye godt å si om dem, og ikke minst om hvordan de forsøker å komme barn og ofte kirkefremmede pårørende i møte.

Men når antallet slike gudstjenester suppleres med alle gudstjenestene ved starten og avslutningen av konfirmanntiden, blir det mange hull i regulariteten til vanlige gudstjenester - og budskapet blir altså med en viss nødvendighet forenklet.

Vi ser det ikke minst i adventtiden - der mye handler om stemning og kjærlighet. Vi ser det i julehøytiden - der julaftens familiegudstjenester er dominerende med sitt nødvendigvis enkle opplegg - som sjelden inkluderer det gamle salmeverset «vi synger om den søte fred, så helvete skal beve ved vår julesang at høre».

*

Forenklingen og hverdagsliggjøringen kommer tydelig til uttrykk i gravferder - og det er viktig siden dette for manges del er den hyppigste eller eneste kontakten de har med kirken.

Mer og mer handler gravferder om avdøde - og det kristne budskapet om døden og det evige liv er ofte ganske fraværende.

Et interessant trekk er at forbønn for den døde iallfall noen steder og så smått ser ut til å være på vei inn. Det imøtekommer et utvilsomt sjelesørgerisk behov, men er man oppgtatt av hjemmel, finnes det en glemte uttalelse i *Apologien for Confessio Augustana*. Her står det at når talen er om bønn for de døde, er dette noe vi heller ikke forbyr.

Det er interessant at i registeret i den mest brukte utgaven av bekjennelsesskriftene, er det flere henvisninger til forbønn - men ikke til det som altså sies i *Apologien* om forbønn for døde.

*

Og så for å avslutte:
Erkebiskop Romero sa en gang:

*Iblant hjelper det å gå et skritt tilbake
for å få avstand.*

*Guds rike er bortenfor våre anstrengelser,
og hinsides våre forestillinger.*

*Formuleringer rommer ikke det de burde,
og bønner gir ikke uttrykk for hele vår tro.
En bekjennelse sier ikke alt,
og et program fullfører ikke kirkens oppgave.*

*Men vi planter frø som en dag vil vokse
og legger grunnlag for en utvikling.
Kanskje ser vi aldri resultater,
men dette er forskjellen på mesteren og arbeiderne.*